

Reduceren of uitleggen? —

Een gesprek tussen een gelovige ambtenaar en een kritische theoloog over de Euthanasieverklaring van de SOW-kerken

door Theo Boer

Theoloog: “Vera, wat leuk om je hier te treffen. Hoe lang is het inmiddels geleden dat we elkaar op de Reünistenvereniging ontmoetten?”

Ambtenaar: “Een jaar of vijf-zes. Veel te lang. Voor je het weet ga je je eigen weg en verlies je elkaar weer uit het oog. Ik ben blij dat ik je telefoonnummer nog had. Ik had behoefte om eens even vrijuit te kunnen praten. Laat ik je wat aanbieden. Loop je even mee naar de pantry?”

Theoloog: “Geen koffiejuffrouw meer?”

Ambtenaar: “Zoals alles komt ook die wel weer een keer terug. Luister, Henk, ik zal maar gelijk met de deur in huis vallen, want die verklaring van de SOW-kerken staat op de agenda voor het overleg met de Minister morgenochtend. Jij kent de kerk en jij kent de ethiek. Ik hoop dat jij me wat wijzer kunt maken. Koffie met suiker en melk?”

Theoloog: “Voor mij geen suiker meer. Maar verwacht niet teveel van mij. De totstandkoming van de verklaring is een snelle actie geweest en heeft zich aan de inspraak van de meesten onttrokken.”

Ambtenaar: “Dat verbaast me niks. Kijk, ik ben net als jij belijdend lid van de Nederlandse Hervormde Kerk . . .”

Theoloog: “Ik ben Gereformeerd.”

Ambtenaar (lacht): “. . . en ik ben daar trots op. Maar als de Samen op Weg-kerken op deze manier spreken, doen ze dat niet namens mij. De toon is hard, het betoog wat vlak. Vijftien jaar geleden waren ze me te permissief. Nu vind ik ze te streng. En dat bovendien met een minimale theologie.”

Theoloog: “Andere poppetjes aan het roer. In 1985 vonden ze de fles nog halfvol. Nu is-ie blijkbaar half leeg.”

Ambtenaar: “Hier is het. Neem plaats.”

1. *Namens wie spreekt “De kerk”?*

Theoloog: “Maar zeg eens, wanneer spreekt de kerk eigenlijk namens jou?”

Ambtenaar: “Pas als ik hun visie onderschrijf en als ze van dat feit op de hoogte zijn. Wie namens zijn leden spreekt, moet zich verzekeren van een draagvlak. Dat lijkt me hier niet het geval te zijn.”

Theoloog: “Maar een kerkleiding is toch geen opiniemeter? Anders kunnen ze net zo goed Maurice de Hondt inhuren en de conclusie zou zijn: ‘Meerderheid kerkleden eens met nieuwe wetten inzake euthanasie en late abortus’. Is dat wat je wilt?”

Ambtenaar: “Begrijp me niet verkeerd, ik ben niet tegen kerkelijk spreken. Alleen vind ik dat ze dan niet moeten doen alsof ze namens hun leden spreken. ‘De kerken vinden’, ‘de kerken vragen zich af ‘De kerken bespeuren’! Dat kan allemaal verkeerd worden uitgelegd. Kerkleden denken net zo verschillend over euthanasie als ieder ander.”

Theoloog: “Protestanten zijn inderdaad een bont gezelschap. Een kerk van onderop. Ze hadden veel beter een verklaring kunnen uitgeven die de voors en tegens op een rijtje zet. Een handreiking voor de discussie, een praatpapier. Ik ben daar altijd erg voor.”

Ambtenaar: “Ik weet niet of de Minister daar nou weer zo hard op zit te wachten.”

Theoloog (Teleurgesteld): “Ik snap je niet.”

Ambtenaar: “Die voors en tegens, dat doen wij zelf wel. Een verklaring mag van mij best puntig zijn. Als er een helder geluid klinkt, roepen sommigen mij veel te snel ‘Au!’ of ‘Oei!’ Ik val de verklaring in dit opzicht alleen maar bij. Zet maar een standpunt neer, maar wel op voorwaarde dat de afzender duidelijk is. Een kerkleiding mag van mij best een eigen verantwoordelijkheid hebben.”

Theoloog: “Zoals Rome dat doet? Kom nou Vera, dat willen we toch niet?”

Ambtenaar: “Ik heb er geen probleem mee als de Paus of de congregatie voor de geloofsleer het

achterste van zijn tong laat zien. Waar ik een probleem mee heb is als ze die mening willen opleggen aan de rest van de kerk. Dat je een kerk van onderop wil zijn sluit een kordate kerkleiding niet uit. Als Kok een kabinetsstandpunt verwoordt, doet hij dat ook niet namens alle Nederlanders.”

Theoloog: “Jij wilt een middenweg tussen leergezag en de anarchie.”

Ambtenaar: “Zoiets. Een kerkleiding die zijn mening niet aan anderen oplegt, maar die er wel één heeft. En daar komt nog een praktisch voordeel bij. Binnen de kerkleiding zijn de lijntjes kort. Op die manier kun je snel ergens op inspelen.”

Theoloog: “Ik moet toegeven dat ze er nou tenminste eens op tijd bij waren, en dat bovendien met een standpunt waar echt over gepraat wordt.”

2. De aard van de argumenten

Ambtenaar: “Maar zeg eens: wat vind jij nu zelf van die verklaring?”

Theoloog: “Ik zei je al, ik ben van mening dat hij voorzichtiger moet, meer in de zin van een bijdrage aan de discussie . . .”

Ambtenaar (cynisch): “Een opsomming van verschillende posities.”

Theoloog: “Ja, maar dan wel één die die discussie weer een stukje vooruit helpt. Helaas ontbreekt die nuance in dit document. Maar de reden waarom ik hem toch waardeer, is dat ze afstand doen van het wollige theologische taalgebruik van sommige andere kerkelijke rapporten. Dat is pure winst.”

Ambtenaar: “Is ook zo.”

Theoloog: “Je klinkt wat gereserveerd.”

Ambtenaar: “Naar mijn mening is het een wat on-theologisch verhaal.”

Theoloog: “Maar ze schrijven ook niet voor theologen of gelovigen. *Euthanasie en pastoraat* deed dat uitdrukkelijk wel. Déze verklaring richt zich tot de politiek. Ik vind het een pluspunt dat ze de politiek aanspreken in bewoordingen die ambtenaren begrijpen . . .”

Ambtenaar: “Helemaal mee eens.”

Theoloog: “. . . en op de argumenten die in de politiek hanteerbaar zijn. Volgens mij is dat wat Bonhoeffer bedoelt met dat *Etsi Deus non daretur*.”

Ambtenaar: “Wat was dat?”

Theoloog: “Gelovigen moeten soms handelen alsof God niet bestaat. Wie zich richt tot meneer Kok en mevrouw Borst, moet dat doen zonder een beroep te doen op een transcendente gezagsbron. De SOW-verklaring geeft aan dat de kerk in dit opzicht modern geworden is. Met al mijn reserves over Rome, maar ik moet die jongens toch nageven dat ze op dit punt veel strategischer zijn. Die baseren hun ethiek al eeuwenlang op een natuurwet die door Jan en Alleman gekend kan worden.”

Ambtenaar: “Slecht voorbeeld. Onder het motto ‘De natuur leert ons dat’ krijg je soms redeneringen waarvan een kind kan zien dat alleen kerkelijke functionarissen ze kunnen bedenken.”

Theoloog: “. . . Ik ben op zoek naar een discours waarin meningen die alom in de samenleving vigeren, een èchte plaats hebben.”

Ambtenaar: “Maar ben je niet wat te optimistisch over wat je in de samenleving aan moraal aantreft?”

Theoloog: “Ik ga er van uit dat wat God gebiedt, goed is voor de mens. Als iets slecht is voor een mens, dan vinden we dat altijd wel ergens in de vorm van een goddelijk verbod terug. Maar ook omgekeerd: wat God als goed en kwaad in de schepping heeft gelegd, komen we vroeg of laat tegen in de vorm van menselijke intuïties en gedeelde waarden. Door het taalgebruik sluit deze verklaring aan bij de gemiddelde politicus en de gemiddelde ambtenaar.”

Ambtenaar: “Dat ze die taal spreken, is prima. Maar ik blijf zitten met een onbehagen. Ik weet nog steeds niet waarom.”

Theoloog: “Misschien omdat de boodschap van de verklaring je gewoon niet aanstaat?”

Ambtenaar (afwezig): “Hoe bedoel je?”

Theoloog: “Zij zijn tegen euthanasie en jullie zijn ervoor.”

Ambtenaar: “Niemand is voor euthanasie. Je kunt hooguit voor of tegen de wet zijn.”

Theoloog: “Jullie zijn voor die wet. Dus als de verklaring de loftrumpet had gestoken op het

Nederlandse euthanasiebeleid . . .”

Ambtenaar: “Dat lijkt me sterk.”

Theoloog: “. . . dan zouden jullie niet zo kritisch zijn?”

Ambtenaar: “De meeste ambtenaren inderdaad niet. Het is voor een ambtenaar die zich inzet om de Minister zo goed mogelijk te ondersteunen, niet prettig om door de kerken gekapitteld te worden. Alsof het hun erom te doen is om de bescherwaardigheid van het leven te ondermijnen. Kom nou toch.”

Theoloog: “Maar een verklaring van bijval dan?”

Ambtenaar: “Ik zou daar persoonlijk ook sceptisch over zijn. Of ik nou over mijn bol word geaaid of kritiek krijg, ik vind dat de kerk zich bij zijn *core-business* moet houden.”

Theoloog: “En dat is?”

Ambtenaar: “Het woord van God verkondigen in de taal van vandaag. Dat vond ik vroeger en dat vind ik nog steeds. Maar er is een verschil tussen de taal van je tijdgenoten spreken en de argumenten van je tijdgenoten gebruiken. Het eerste moet je altijd doen, het tweede vind ik verdacht. Ik zie maar weinig verschil met de argumenten van Greenpeace of Amnesty International. Ik mis de theologische basis. Voor je het weet, is je kritische distantie weg. En daarmee ook je eigen geluid.”

Theoloog: “Nu doe je de verklaring toch onrecht. Er staat onomwonden in dat het leven door de Schepper is gegeven.”

Ambtenaar: “Daar heb je dan ook gelijk de hele theologische diepgang mee beschreven.”

Theoloog: “En er staat dat menselijk leven beschermd moet worden.”

Ambtenaar: “Dat is niks theologisch. En al helemaal niks nieuws.”

Theoloog: “Het is misschien goed om eraan herinnerd te worden.”

Ambtenaar: “Zoals je eraan herinnerd moet worden dat de zomertijd ingaat of dat de R weer in de maand is! Is er echt niet meer te zeggen? Er is geen politicus die aan de beschermwaardigheid van het leven wil tornen. De verklaring staat bol van de open deuren. 'De grens tussen medisch handelen en levensbeëindiging mag niet vervagen.' Artsen roépen niets anders! 'Onverschilligheid en desinteresse zijn een gevaar voor de cultuur.' Hebben ze nog nooit gehoord van publiekscampagnes tegen zinloos geweld? 'De zorg voor het zwakke is een maatstaf voor de grootsheid van de cultuur.' Staat in elk partijprogramma!”

Theoloog: “Een politicus hoeft niet beledigd te zijn als hij herinnerd wordt aan de waarden die we met z'n allen belijden. Ik vind dat je daar te lichtvaardig over doet. Juist het meest vanzelfsprekende moet beschermd en gevoed worden. Doen we dat niet, dan krijg je straks een samenleving waar bepaalde waarden in de vergetelheid raken. De vorige eeuw is de beste illustratie.”

Ambtenaar: “Ik snap je punt, maar ik ben het er niet mee eens. Ons aan onze gemeenschappelijke waarden herinneren, dat doen anderen maar. Greenpeace, Amnesty International, de Tweede Kamer, de media en de Raad van State, noem ze allemaal maar op.”

3. *Het dilemma*

Ambtenaar: “Wat ik wil zeggen is dat in de cultuurkritiek van de kerk een eigen theologische dimensie moet zitten. Het is de *core business* van de kerk om te verwijzen naar boven. Geef je dat op, dan ben je nergens meer.”

Theoloog: “En Bonhoeffer dan?”

Ambtenaar: “Ik ben zo vrij om het niet met hem eens te zijn. Christenen moeten niet willen leven alsof God niet bestaat, en dus ook niet willen praten alsof Hij er niet is. Ik kan evenmin besluiten om te leven alsof ik niet getrouwd ben. En al zou ik het kunnen, ik zou het niet willen. Leven alsof God niet bestaat kan volgens mij alleen degene die van het bestaan van God niet is overtuigd.”

Theoloog: “Het lijkt me anders een goede zaak dat jij als getrouwde vrouw je probeert in te leven in de leefwereld van een vrijgezel. Net zoals ik mij verdiep in de leefwereld van de humanist, de rationalist en de postmodernist?”

Ambtenaar: “Mee eens. Maar je komt er vroeg of laat achter dat zij een dimensie missen. En dat gat, daar spring je in als je als kerk tot de maatschappij richt.”

Theoloog: “Dat laat ons een lelijk dilemma. Ofwel de kerk spreekt alleen maar over het specifiek theologische, *whatever that may be*. Maar daarmee heeft haar boodschap, volgens mij dan, nauwelijks meer maatschappelijke relevantie . . .”

Ambtenaar: “ . . . ofwel de kerk spreekt alleen maar over normen en waarden die we allemaal delen, en daarmee verloochent zij volgens mij dus haar eigenheid. Kom, we lopen nog even naar de koffie.”

4. *Autonomie en verantwoordelijkheid*

Theoloog: “Maar vertel eens, wat is dan die theologische spits die jij in de verklaring mist?”

Ambtenaar: “Het is moeilijk om iets te omschrijven wat je zelf nog niet helder voor ogen hebt. De verklaring zegt: het leven is een gave van God. Wat kan ik daar als modern mens mee?”

Theoloog: “Ik zou zeggen: ga daar dus voorzichtig mee om.”

Ambtenaar: “Als modern mens zou ik daar niet echt van onder de indruk zijn. In het gewone leven is het ook niet zo dat ik datgene wat ik van een ander krijg, zo moet behandelen als de gever dat wil. Van mij is van mij. Als ik een uitkering krijg, moet ik weten wat ik ermee doe. Op mijn TV die door Philips gemaakt is, maak ik uit welke TV-programma's ik kies. Zelfs het oormerken van ontwikkelingsgelden is problematisch geworden. Een echte gave is een gave. *No strings attached*.”

Theoloog: “Nou noem je ook een aantal onpersoonlijke voorbeelden.”

Ambtenaar: “Het feit dat ik mijn leven aan mijn ouders te danken heb, geeft hen evenmin het recht om te bepalen wat ik met mijn leven doe. Desnoods word ik een straffe roker en breng de hele erfenis er in een paar jaar doorheen. Misschien wel *jammer* voor mijn ouders, en misschien is hun verdriet ook wel iets om rekening mee te houden, maar uiteindelijk is het mijn leven. Ik kan me voorstellen dat mensen daar bij God niet anders over denken. Eens gegeven, blijft gegeven. Hoe vaak hoor ik niet zeggen: 'Een gave mag je toch ook weer teruggeven'. En daarmee doelen ze op het leven dat ze van God hebben gekregen.”

Theoloog: “Nou ondergraaf je het enige theologische argument van de verklaring!”

Ambtenaar: “Volgens mij is niet zozeer van belang dat God de *gever* is, maar dat *God* de gever is. Niet het feit dat het leven een geschenk is, interesseert mij, maar de identiteit van de gever.”

Theoloog: “Hoe zou dat dan verschil maken?”

Ambtenaar: “Het verbaast me dat ik dat *jou* moet vertellen. Als theoloog zou jij toch moeten weten wat het woordje 'God' voor verschil maakt.”

Theoloog: “Er zijn zoveel invullingen . . . God als zingevingprincipe, als gedachtenconstruct, als kosmisch principe, God immanent en God transcendent, God als boeman en God als dienaar, God met een kleine letter en God met een hoofdletter.”

Ambtenaar: “God met een hoofdletter.”

Theoloog: “Daarvoor moet je niet bij een theoloog zijn, maar bij een gelovige.”

Ambtenaar: “Volgens mij zou een theoloog moeten weten hoe dat werkt, al hoeft hij het er niet mee eens te zijn. Een psychiater moet weten hoe een depressie werkt, al is hij zelf nog zo opgewekt. Een seismoloog weet wat een aardbeving is, al heeft hij er nog nooit een meegemaakt. Een theoloog moet weten wat 'God' betekent, al gelooft hij zelf niet.”

Theoloog: “Wat is jouw visie als gelovige?”

Ambtenaar: “'God' zeggen betekent in de christelijke geloofstraditie, volgens mij, een heleboel dingen zeggen die in deze tijd niet op instemming kunnen rekenen. Ontzag hebben, als ik eerlijk ben misschien ook angst. Gehoorzaamheid. Volledig vertrouwen. Dankbaarheid. Afhankelijkheid. Aanspreekbaarheid op je verantwoordelijkheid. Berouw. Genade ontvangen. Dat alles is volgens mij niet in niet-theologische termen uit te drukken. Dat *God* de gever van het leven is, kan ik gewoon nergens mee vergelijken. Als de verklaring dat plaatje had neergezet, dan was het logisch geweest als ze vervolgens hadden gezegd: daar past euthanasie niet in. Althans: niet als recht, hooguit misschien als noodgreep. Nu hebben ze die lijn laten lopen.”

Theoloog: “Je wilt toch niet terug achter het autonomieparadigma? Kuitert zegt: autonomie is een laatkomer, maar wel een blijver. Daar kun je niet achter weg.”

Ambtenaar: “Niemand wil terug naar de middeleeuwen. Jij herinnert je misschien hoezeer wij vanuit

het Ministerie bezig zijn geweest om de menselijke autonomie te waarborgen. De BIG, de WGBO, de BOPZ, de Kwaliteitswet, noem het maar op. Ik zet mij daar met hart en ziel voor in. Mensen hebben het recht op zelfbeschikking, tegen het gerede van anderen in. Tenslotte zijn we allemaal mensen, en ook niets meer dan dat. Maar wat mij betreft hoort het begrip 'autonomie' in de relatie met God niet thuis. Ik geloof dat zelfs Kuitert dat ooit eens toegegeven heeft.”

Theoloog: “Ik heb altijd gevonden dat autonomie een recht was dat ons door God was verleend.”

Ambtenaar: “In die volgorde. Zelfbeschikking is een onderdeel van de moraal, niet het uitgangspunt. De basis zou ik eerder karakteriseren als 'verantwoordelijkheid'. Ten opzichte van God blijft die zelfbeschikking altijd in de schaduw van de afhankelijkheid. Autonomie als basis van de moraal zou betekenen dat de mens op den duur tot een god uitgroeit.”

Theoloog: “Nounou.”

Ambtenaar: “God' zeggen sluit bepaalde opties uit, en wie daarvan schrikt, moet een ander woord gebruiken. 'God' is nou net die ene instantie waar de mens niet heerst. Niet omdat dat niet mag, maar omdat dat niet in je hoofd opkomt. Dat vind ik ervan.”

Theoloog: “Wat betekent dat bij euthanasie?”

Ambtenaar: “Dat je daar nooit verder dan tot een 'nee, tenzij' zal kunnen komen. Van een recht op euthanasie kan geen sprake zijn. Zo denk ik erover.”

Theoloog: “Sorry dat ik het weer vraag, maar zeg jij dat als ambtenaar of als gelovige?”

Ambtenaar: “Als gelovige vind ik dat er niet zoiets als een *moreel* recht op euthanasie bestaat. Maar als ambtenaar vind ik dat wij ons moeten houden aan de uitkomst van parlementaire debatten. Als dat leidt tot een *juridisch* recht op euthanasie, dan zij dat zo.”

5. Conclusies

Theoloog: “Maar zeg je in feite niet hetzelfde als de verklaring van de SOW-kerken? Die zegt toch: bij euthanasie wordt een grens overschreden die niet mag worden gepasseerd?”

Ambtenaar: “Om te beginnen vind ik dat nu weer uiterst ongelukkig gesteld. Veel te categorisch. Men haalt moraal en recht door elkaar. Bovendien hebben de opstellers blijkbaar te weinig in de zorgsector rondgelopen om te weten dat er soms noodsituaties zijn waarin een andere beslissing genomen kan worden. Maar het meeste mis ik de argumentatie. Als de kerk alleen de beschermwaardigheid van leven aanvoert, verzuimt men zijn grootste troef uit te spelen, namelijk de relevantie van de erkenning van God voor onze zelfbeschikking. Maar 'God' moet dan blijkbaar wel uitgelegd worden. Misschien moet de kerk dat meer gaan doen.”

Theoloog: “Ik vind dat nogal grote woorden. Wie alles inzet op de hoogste theologische argumenten, bereikt in de praktijk misschien niemand meer.”

Ambtenaar: “Wie zegt dat het gebruik van theologische argumenten in het maatschappelijk debat niets uithaalt?”

Theoloog: “Ik bewonder je moed. Uitleggen, niet reduceren. Misschien heb je gelijk. Misschien hebben we allebei gelijk.”

Boer, Th.A., “Reduceren of uitleggen? Een gesprek tussen een gelovige ambtenaar en een kritische theoloog over de Euthanasieverklaring van de SOW-kerken.” In: De Lange, F. (red.), De dood in het geding. Kampen: Kok, 2000, pp 23-31. Hoofdstuk verkort overgenomen in “Trouw” 27 mei 2000.